

СИСТЕМА ЗНАТЬ ПРО РЕФЛЕКСІЮ ЯК ЕЛЕМЕНТ РЕФЛЕКСИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

В статті розглядається внутрішня структура системи знань суб'єкта про рефлексію як елемент рефлексивної компетентності, що входить до складу інформаційного її компонента. Визначені три домени інформації та операціоналізовані наступні рівневі властивості системи: суб'єктна активність, об'єм знань, широта знань певного домену, усвідомленість знань, ступінь узагальнення знань, відкритість системи знань. Джерел – 5.

Ключові слова: рефлексивна компетентність, інформаційний компонент, система знань, експліцитні знання, імпліцитні знання.

Постановка проблеми. О.А. Поліщук, надаючи одне з перших визначень поняттю «рефлексивна компетентність», пов'язала дану якість особистості з можливостями суб'єкта ефективно і адекватно здійснювати рефлексивні процеси та реалізовувати рефлексивні здібності. Високий розвиток рефлексивної компетентності забезпечує досягнення максимальної ефективності та результативності основної діяльності. Саме рефлексивна компетентність в ході розумового процесу забезпечує організацію різних форм рефлексивної активності для розв'язання тих протиріч, що виникають в процесі вирішення різних проблемних питань. В структурі рефлексивної компетентності ми визначаємо чотири відносно незалежні компоненти, кожен з яких вносить свій вклад в реалізацію її головної функції, здійснення організації та контролю різних форм рефлексивної активності суб'єкта. Нами виокремлені такі складові: інформаційний, інструментальний, оцінно-мотиваційний та поведінковий компоненти.

Інформаційний компонент рефлексивної компетентності забезпечує адекватне розуміння проблеми за рахунок актуалізації впорядкованої системи знань суб'єкта про саму рефлексію як загальну здібність психіки, про власні рефлексивні здатності, про себе як суб'єкта рефлексивної активності. Отже, система знань суб'єкта про рефлексію та рефлексивні властивості особистості розглядається нами як важливий елемент рефлексивної компетентності, що входить до складу інформаційного компонента. Система знань суб'єкта поєднує декілька змістовних доменів, які містять інформацію про загальні властивості рефлексії як базової властивості свідомості людини (декларативні знання), про особливості функціонування різних форм рефлексивної активності та розвитку рефлексивних здібностей (процедурні знання), про підстави рефлексії, умови застосування рефлексивної активності, переваги, що надають особистості розвинуті рефлексивні здібності (умовні знання).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідники, що аналізують структуру рефлексивної компетентності або всієї рефлексивної діяльності, визнають центральну роль знань суб'єкта в її організації та розвитку. З поширенням досвіду зростає об'єм знань, а також відбувається реорганізація їх в інтегративну систему, що впливає на характер та рівень розвиненості інших компонентів компетентності. Т.В. Дмитрієва, Н.П. Максимченко, А.В. Хуторський, Г.П. Щедровицький визначали знання про рефлексію як важливу умову реалізації рефлексивної активності. Систему знань як важливий компонент рефлексивної

компетентності виокремлювали О.В. Гулєєва, Л.Є. Калиніна, Ю.В. Кушеверська, І.В. Остапенко, Г.О. Полякова, Т.М. Яркіна та ін.

Знання, які зберігаються в довгостроковій пам'яті, приймають активну участь в конструюванні ментальних репрезентацій задач. Як підкреслював Т. Ікегамі, сприймаючий суб'єкт активізує «особистісно пов'язані структури знань..., в термінах яких інформація сприймається, кодується та зберігається» [3, с. 116].

Під системою знань розуміється активно функціонуюча структура, що структурована за певними областями використання (доменами). В даній структурі можна виокремити декларативні знання, представлені в пропозиційній формі, як судження, функцією яких є відображення якісних та кількісних характеристик об'єктів та явищ, процедурні знання, що відображають інформацію стосовно операцій та засобів перетворення декларативних знань, та умовні знання, які розкривають особливості застосування придбаної інформації. Якщо декларативні знання асоціюються з питанням «що?», тобто з фактами та даними, то процедурні знання - з питанням «як?», тобто з засобом дії. Процедурні знання завжди «полуабстрактні», прив'язані до певного домену, або групи доменів [3]. Умовні знання пов'язані з питанням «навіщо?», оскільки активізують ті відомості, які допомагають людині зрозуміти смисл отриманої інформації, пов'язати дані з певними ситуаціями та сферами їх можливого застосування.

Мета статті – визначити особливості структурної організації системи знань суб'єкта про рефлексію та різні її форми як важливого елемента рефлексивної компетентності особистості.

Виклад основного матеріалу і результатів дослідження. На когнітивному рівні функціонування рефлексивної компетентності інформаційний компонент представлений системою знань суб'єкта про рефлексію та рефлексивні властивості особистості. Систему знань ми розглядаємо як когнітивну структуру певного рівня організації, що поєднує декілька змістовних доменів інформації, представленої в різних формах (експліцитна та імпліцитна).

Ми розглядаємо три достатньо незалежні змістовні домени системи знань суб'єкта про рефлексію та рефлексивну активність:

- загальні знання про рефлексію як властивість психіки, про специфіку рефлексивної активності;
- знання про засоби регуляції та розвитку різних форм рефлексії;
- знання про підстави рефлексивної активності, про переваги її застосування.

Також нами були виокремлені дев'ять структурних властивостей, що відображають особливості організації системи знань: зв'язність, асоціативність, об'єм, структурованість, активність, готовність, усвідомленість, узагальненість, широта та відкритість системи знань нової інформації.

Розроблена нами анкета «Рефлексія, рефлексивні здібності особистості», що містила 17 питань та 4 шкали абсолютної оцінки, дозволила зібрати дані щодо наповненості інформацією трьох змістовних доменів системи, а також визначити структурні особливості її організації. Нами були операціоналізовані наступні властивості системи знань суб'єкта про рефлексію та рефлексивну активність:

- рівень суб'єктної активності в відтворенні інформації (відображає рівень активності знань та їх готовність до відтворення відомостей);
- об'єм знань в певному змістовному домені (ємнісна характеристика);

- рівень широти знань певного змістовного компоненту системи (міра наповненості домену різносторонньою інформацією);
- рівень усвідомлення знань (міра зрозумілості, відповідності інформації, що відтворює суб'єкт, реальним фактам, науковим даним);
- рівень узагальнення знань про специфіку рефлексії як властивості особистості (відображає рівень організації поняттєвої структури поняття «рефлексія» за критерієм абстрактність - конкретність);
- рівень відкритості системи знань суб'єкта про особливості рефлексії, рефлексивної активності (ступінь готовності системи поповнювати ся новою інформацією, що суперечить існуючим даним).

Характер структурованості системи знань представлений трьома показниками, які відображають рівень сформованості кожного змістовного компоненту системи.

1.Рівень сформованості знань про специфіку рефлексивної активності – показник, який відображає характер організації змістовного компоненти системи знань, якій містить декларативні знання про рефлексію як важливу властивість свідомості суб'єкта, про основні її структурні та функціональні властивості. Даний показник враховує три структурні властивості системи знань: рівень суб'єктивної активності, об'єм знань та рівень усвідомлення знань даного домену.

2.Рівень сформованості знань про засоби регуляції та розвитку різних форм рефлексії – показник, який відображає характер організації змістовного компоненти системи знань, якій містить процедурні знання про засоби контролю різних форм рефлексивної активності та розвитку рефлексивних здібностей. Даний показник враховує три структурні властивості системи знань, а саме: загальний об'єм знань та об'єм знань окремих змістовних доменів, що містять інформацію про засоби стимулювання та розвитку рефлексії, а також про умови, що вимагають регуляції активності.

3.Рівень сформованості знань про підстави рефлексивної активності, про переваги її застосування – показник, який відображає характер організації змістовного компоненти системи знань, якій містить знання про умови позитивного та негативного впливу рефлексивної активності на діяльність суб'єкта, на його властивості. Даний показник враховує три структурні властивості системи знань: рівень суб'єктивної активності, об'єм знань та рівень відкритості системи знань.

Нами був введений єдиний показник **загального рівня сформованості системи знань**, який відображає характер організації усієї системи знань, що поєднує декларативні, процедурні та умовні знання суб'єкта про рефлексію та рефлексивну активність, враховує важливі структурні властивості сформованості кожного змістовного компоненту (активність суб'єкта в відтворенні знань та об'єм знань) та усієї системи (рівень усвідомленості знань та відкритість системи новій інформації).

У дослідженні взяли участь 450 досліджуваних юнацького віку (від 15 до 25 років), вибірка формувалася методом репрезентативного моделювання. До складу вибірки увійшли школярі старших класів - 77 осіб (17,1%); учні професійного ліцею - 35 осіб (7,8%); студенти Херсонського державного університету - 228 осіб (50,7%); особи з вищою освітою - 76 осіб (16,9%); особи, які мають середню освіту - 34 людини (7,6%).

Отримані статистичні дані за трьома змістовними компонентами системи знань не дозволяють їх порівнювати, оскільки зміст кожного домену відображений в різній кількості

питань анкети. Однак ми змогли порівняти кількість наданих відповідей на окремі питання. В табл. 1 наведені дані, що відображають характер відповідей осіб юнацького віку на питання першого змістовного блоку анкети, що збирають інформацію стосовно сформованості знань про загальні властивості рефлексії.

Таблиця 1

Статистичні дані за кількісними показниками першого блоку анкети, що відображають наявність знань про специфіку рефлексивної активності

№	Показник	Мін. значення	Макс. значення	Середнє значення	Стандартне відхилення
1	Кількість цілей рефлексивної активності	0	6	2,20	1,04
2	Кількість умов застосування рефлексивної активності	0	4	2,00	1,06
3	Кількість форм прояву рефлексивної активності	0	6	1,68	1,35
4	Кількість операційних складових рефлексивної активності	0	7	1,61	1,20

Найбільшу кількість відповідей суб'єкти надавали на питання, що стосувалось цілей рефлексивної активності ($M=2,2$). Лише 3% осіб не змогли сформулювати відповідь, визначивши з якою метою люди використовують рефлексію, для розв'язування яких завдань вона придатна. Значно менше кількість відповідей, згідно з критерієм Стьюдента для залежних вимірів ($t=2,86$; $\alpha \geq 0,95$), надали досліджувані на питання про ситуації, які потребують рефлексивної активності суб'єктів ($M=2,0$). Відчувався брак досвіду молодих осіб в описуванні ситуацій, в визначенні їх типу, що заважало їм виокремлювати незалежні види обставин, які стимулюють суб'єктів до застосування рефлексії. Найбільш складно досліджуваним було визначити форми прояву рефлексивної активності, в середньому було зафіксовано 1,7 прикладів в кожному протоколі, та виокремлювати операційні складові, поступовий перебіг яких і формує рефлексивний процес ($M=1,6$). Дані свідчать, що особи юнацького віку мало замислюються над тим, як відбувається рефлексія, які форми щоденної активності можна віднести до категорії «рефлексивна активність». 24% досліджуваних не змогли назвати жодної форми прояву, попри те, що в тексті анкети були наведені приклади, а 18,9% молодих людей не змогли визначити операційні складові процесу рефлексії.

Підсумовуючи, ми можемо стверджувати, що рівень знань про специфіку рефлексії у осіб юнацького віку – низький, особливо бракує інформації відносно форм прояву рефлексивної активності та її складових. Відсутність інформації з цих питань може суттєво ускладнити здійснення моніторингу рефлексивної активності та контролю її перебігу.

В табл. 2 наведені середні значення за кількісними показниками відповідей на другий блок анкети, що досліджує змістовний компонент системи знань суб'єкта, пов'язаний з інформацією про засоби регуляції активності та розвитку рефлексивних здібностей. Отримані середні значення свідчать про низький рівень обізнаності осіб юнацького віку стосовно засобів впливу на рефлексивну активність. Найбільшу кількість відповідей досліджувані надали на питання «Якими способами вчителі та батьки можуть допомогти дитині (10-14 років) розвивати в себе рефлексивні здібності?» ($M=2,06$) та «Якими способами молоді люди (16-20

років) можуть самостійно розвивати у себе рефлексивні здібності?» ($M=2,02$). Значно в меншому об'ємі представлені знання стосовно засобів стимулювання рефлексивної активності ($M=1,7$), емпіричні значення за критерієм Стьюдента становлять 5,26 ($\alpha \geq 0,999$) та 4,65 ($\alpha \geq 0,999$) у порівнянні з кількістю наданих відповідей питання анкети про засоби розвитку.

Відчувається нестача умовних знань в системі, оскільки суб'єкти демонструють низьку обізнаність стосовно ситуацій, які потребують регуляції (посилення або послаблення) рефлексивної активності. Низький рівень розуміння свого минулого рефлексивного досвіду є однією з причин того, що суб'єкти слабо орієнтуються в різних ситуаціях, не усвідомлюють власну унікальну таксономію окремих ситуацій, що заснована на індивідуальному досвіді їх участі в різних формах взаємодії. Відсутність таксономії не дозволяє швидко робити перенесення засобу, що показав свою ефективність в одній ситуації, на інші умови, що, в свою чергу, гальмує процеси навчання та самонавчання.

Отримані дані доказують існування залежності між рівнем сформованості процедурних знань та умовних. Низький рівень одних обумовлює низький рівень інших. Ми припускаємо, що в юнацькому віці головну роль починають відігравати умовні знання, які залежать від об'єму усвідомленого досвіду, оскільки саме вони формують установки на певний засіб реагування в типових ситуаціях, визначають готовність суб'єкта неусвідомлено застосовувати відпрацьовані стратегії та алгоритми поведінки.

Відповіді на парні питання, які потребували визначення переваг та недоліків застосування рефлексивної активності, а також сильних та слабких сторін особистості з розвинутими та несформованими рефлексивними здібностями, показали, що суб'єкти більше визначають позитивних аспектів рефлексії, мало замислюючись над ускладненнями, які можуть виникнути при надмірному зануренні у внутрішній світ. Лише 5% досліджуваних не змогли визначитися з перевагами, що надає рефлексія людині, в той час як 24,2% осіб не змогли виокремити жодної проблеми, що виникають у людей з приводу їх рефлексивної активності. Перевага кількості інформації про позитивні аспекти рефлексії над кількістю даних про її негативні наслідки є значущою ($t=11,1$; $\alpha \geq 0,999$), як і перевага інформації про плюси розвитку рефлексивних здібностей над кількістю даних про виникнення імовірних проблем ($t=2,62$; $\alpha \geq 0,95$). Отже, особи юнацького віку мало звертають увагу на ускладнення, їм не вистачає знань для прогнозування можливих проблем.

Таблиця 2

Статистичні дані за кількісними показниками другого блоку анкети, що відображають наявність знань про засоби регуляції та розвитку різних форм рефлексії

№	Показник	Мін. значення	Макс. значення	Середнє значення	Стандартне відхилення
1	Кількість засобів стимулювання рефлексивної активності	0	4	1,70	0,86
2	Кількість ситуацій, що потребують посилення рефлексивної активності	0	4	1,85	0,85
3	Кількість ситуацій, що потребують припинення, гальмування рефлексивної активності	0	4	1,86	1,02

360

4	Кількість засобів розвитку рефлексивних здібностей у підлітків	0	6	2,06	1,17
5	Кількість засобів саморозвитку рефлексивних здібностей	0	5	2,02	1,18

Дані табл. 3 відображають кількість наданих відповідей на третій блок анкети, що досліджує змістовний компонент системи знань суб'єкта, пов'язаний з інформацією про підстави рефлексивної активності, про переваги її застосування.

Таблиця 3

Статистичні дані за кількісними показниками третього блоку анкети, що відображають наявність знань про підстави рефлексивної активності

№	Показник	Мін. значення	Макс. значення	Середнє значення	Стандартне відхилення
1	Кількість визначених властивостей особистості	0	6	3,27	1,44
2	Кількість конструктивних аспектів рефлексивної активності	0	7	2,32	1,14
3	Кількість деструктивних аспектів рефлексивної активності	0	6	1,46	1,19
4	Кількість переваг при високому рівні розвитку рефлексивних здібностей	0	5	2,44	0,90
5	Кількість ускладнень при низькому рівні розвитку рефлексивних здібностей	0	5	2,27	1,04

Серед негативних аспектів вони визначають найбільш очевидні та драматичні, їм не властиво замислюватися над більш реальними утрудненнями, що можуть виникнути в повсякденній життєдіяльності. Це може бути наслідком дії заперечення як захисного механізму, який блокує співвіднесення імовірнісних труднощів з умовами власного життя, визнання власних актуальних проблем.

Застосування процедури множинного регресійного аналізу (STATISTICA 10.0) дозволило визначити суттєвий вклад кожної окремої складової системи знань в значення загального показника її сформованості. В табл. 4 наведені показники, що мають значущий вплив (за критерієм Фішера) на рівень сформованості домену загальних знань суб'єкта про рефлексивну активність та рефлексію. В найбільшій мірі узагальнений показник залежить від рівня активності суб'єкта в відтворенні інформації ($\beta=0,54$). Об'єм даного домену ($\beta=0,49$) та рівень усвідомлення знань стосовно специфіки рефлексивної активності ($\beta=0,49$) мають дещо менший ступінь впливу. Ми можемо зробити висновок, що доступність інформації, підставою якої є структурованість даних в пам'яті та зрозумілість змісту тих відомостей, що відображені в поняттях та судженнях, в більшій мірі визначають характер сформованості структурного компонента системи знань, ніж об'єм засвоєної інформації. Рівень вираженості готовності суб'єкта відтворювати інформацію, що зберігається в пам'яті, напряму пов'язаний з рівнем

сформованості пізнавальної мотивації в суб'єкта. Важливо, що до складу внутрішньої структури увійшов показник, що відображає спроможність суб'єкта узагальнювати інформацію з даної теми, надаючи визначення поняттю «рефлексія» ($\beta=0,03$). Можна припустити, що міра впливу рівня узагальнення на загальний показник збільшиться з поширенням об'єму даного домену. М.О. Холодна виявила, що встановлення зв'язку родових і видових ознак у структурі поняття здійснюється за рахунок активізації шести типів компонентів: асоціативного оточення, деталей, конкретних властивостей, узагальнених характеристик, додаткових подібних видових понять і проміжних родових категорій.

Таблиця 4

Результати множинного регресійного аналізу за показником рівня сформованості знань про специфіку рефлексивної активності

№	Назва шкали	Стандартизовані значення		Значення критерію Фішера
		Коефіцієнт регресії	Помилка	
1	Рівень усвідомлення знань про специфіку рефлексивної активності	0,49	0,03	30,27
2	Рівень активності суб'єкта в відтворенні знань про специфіку рефлексивної активності	0,54	0,03	19,44
3	Об'єм знань про специфіку рефлексивної активності	0,49	0,03	18,66
4	Рівень узагальнення знань про специфіку рефлексії	0,03	0,01	3,09

Отже, в систему знань суб'єкта повинна бути включена інформація стосовно ознак усіх рівнів: від конкретно-асоціативних відомостей до високо узагальнених категорій. Це можливо лише в разі доповнення повсякденних знань науковими поняттями, які, згідно концепції Л.С. Виготського, мають інший засіб формування. Розвиток наукового поняття опосередкований іншими поняттями і спрямований «зверху вниз, від більш складних і вищих властивостей до більш елементарних і нижчих» [2, с. 262]. Саме сформовані наукові поняття дозволяють суб'єкту встановлювати відносини в двох незалежних контурах: «поняття - об'єкт» та «поняття - інші поняття системи». А знання, представлені в формі життєвих понять, наповнюють поняттєві структури змістом, оскільки в них більш насиченими є образна та чуттєво-емоційна складові [5].

Показники, що характеризують внутрішню структуру другого змістовного компонента системи знань, наведені в табл. 5. Рівень сформованості домену, пов'язаного зі знаннями про засоби розвитку рефлексивних здібностей та стимулювання рефлексивної активності суб'єкта, залежить в більшій мірі від об'єму інформації, яку він засвоїв в ході власного життєвого досвіду та навчання. Кількість адекватної інформації про прийоми стимулювання активності та техніки розвитку здібностей до самоаналізу, самоусвідомлення та саморозуміння особливостей своєї поведінки та її причин ($\beta=0,59$) в більшій мірі визначає рівень сформованості усього

домену. Об'єм знань про ситуації, які потребують регуляції рефлексивної активності, в меншій мірі визначає рівень сформованості даного домену знань ($\beta=0,53$). Отже, спочатку суб'єкту необхідно засвоїти та опанувати інформацію про процедури регулювання активності, а лише потім доповнити її умовними знаннями про специфіку використання їх в певних ситуаціях. Умовні знання необхідні для швидкого та ефективного обирання засобів поведінки та прийомів саморегулювання в процесі розв'язування проблемно-конфліктної ситуації, однак продуктивність самих операцій визначається рівнем сформованості процедурних знань суб'єкта.

Таблиця 5

Результати множинного регресійного аналізу за показником рівня сформованості знань про засоби регуляції та розвитку форм рефлексії

№	Назва шкали	Стандартизовані значення		Значення критерію Фішера
		Коефіцієнт регресії	Помилка	
1	Об'єм знань про різні засоби впливу на рефлексивну активність суб'єкта	0,59	0,01	43,13
2	Об'єм знань про різні ситуації, які потребують від суб'єкта регулювання рівня своєї рефлексивної активності	0,53	0,01	43,44
3	Ступінь широти знань про засоби розвитку різних форм рефлексії	0,03	0,01	2,06

Невеликим за силою, але значущим за змістом є вплив показника ступеня широти знань про засоби розвитку та стимулювання рефлексивної активності на загальний рівень показника сформованості другого домену знань суб'єкта ($\beta=0,03$). Важливо, щоб система знань суб'єкта містила різноманітну інформацію, яка стосувалася би різних аспектів впливу на рефлексивну активність та на властивості особистості: і формування здібностей, і розвиток знань, вмінь та навичок, і засобів посилення, і засобів стримування рефлексивної активності. Саме така розгалужена система знань сприятиме розвитку вмінь контролювати та регулювати процеси функціонування та розвитку різних форм рефлексії.

Табл. 6 містить результати регресійного аналізу, що відображають внутрішню структуру третього компонента системи знань суб'єкта про рефлексію та рефлексивну активність. Найбільше значення коефіцієнта регресії належить показнику рівня відкритості системи знань ($\beta=0,54$), який відображає готовність суб'єкта засвоювати інформацію, що визиває протиріччя, для зняття яких необхідно переосмислити обидві точки зору, визначити свою позицію так, щоб вона не заперечувала жодній, або знайти докази для раціонального пояснення певного погляду. Така відкритість новій інформації, толерантність до будь-яких поглядів, стимулює активність суб'єкта до усвідомлення підстав рефлексивної активності, до визначення факторів, що впливають на її характер. Відкрита систем знань дозволяє молодим особам розібратися в природі людини, сформувані філософський погляд на походження її характеристик, на доцільність розвитку певних здібностей тощо. І знов показник об'єму знань здійснює менший вплив на загальний показник сформованості домену в порівнянні з

показником активності суб'єкта в відтворенні інформації. Отже, створення умов, що сприяють формуванню та розвитку у юнаків та підлітків когнітивної толерантності до невизначеності, відкритої пізнавальної позиції та пізнавальної мотивації, буде сприятиме засвоєнню інформації та формуванню структурованої системи знань, в якій будуть інтегровані декларативні, процедурні та умовні знання про рефлексію та рефлексивну позицію.

Таблиця 6

Результати множинного регресійного аналізу за показником рівня сформованості знань про підстави рефлексивної активності

№	Назва шкали	Стандартизовані значення		Значення критерію Фішера
		Коефіцієнт регресії	Помилка	
1	Рівень активності суб'єкта в відтворенні знань про підстави рефлексивної активності	0,53	0,02	33,52
2	Об'єм знань про підстави рефлексивної активності, про переваги її застосування	0,49	0,01	43,05
3	Рівень відкритості системи знань суб'єкта про особливості рефлексії, рефлексивної активності	0,54	0,01	56,99

Внутрішня структура загального показника сформованості системи знань суб'єкта про рефлексію та рефлексивну активність відображена в даних табл. 7. Усі три змістовні складові роблять приблизно однаковий внесок в загальний показник, однак все ж таки вплив першого ($\beta=0,41$) та третього ($\beta=0,41$) елементів є більш значущим. За даними С.Б. Мохової, декларативна пам'ять є філогенетично більш молодшою, тому вона більш чутлива до перешкод та схильна до помилок. Саме вона забезпечує здатність людини до саморозвитку, вдосконалення своїх властивостей. Процедурна пам'ять, навпаки, є більш надійною, філогенетично більш старою, вона створює основу «для незліченних несвідомих способів реагування на події в світі» [4, с. 34]. Однак, на думку дослідників когнітивного напрямку, імпліцитні знання більшою частиною є «неявними» (Р. Стернберг), такими, що формуються в ході досвіду суб'єкта без навчання, без підкріплення зовнішніми обставинами, вони пов'язані з застосуванням лише в конкретних ситуаціях, мають низьку цінність для інших людей. Маючи більш виражену оціночну природу, ніж пояснювальну, процедурні знання мало структуровані, важко піддаються усвідомленню та аналізу. В основі імпліцитних знань, за словами Б.М. Величківського, знаходиться інтуїтивне розуміння, яке «достатнє для вирішення практичних завдань, але недостатнє для докладного словесного визначення і пояснення» [1, с. 16].

Низький характер структурованості знань, що належать до другого змістовного домену системи знань, є причиною його меншого впливу на рівень сформованості усєї системи. До того ж в розширеній системі знань ефективність використання процедурних знань залежить від рівня усвідомлення умовних знань.

Результати множинного регресійного аналізу за показником загального рівня сформованості системи знань

№	Назва шкали	Стандартизовані значення		Значення критерію Фішера
		Коефіцієнт регресії	Помилка	
1	Рівень сформованості знань про специфіку рефлексивної активності	0,41	0,01	45,53
2	Рівень сформованості знань про засоби регуляції та розвитку різних форм рефлексії	0,38	0,01	38,1
3	Рівень сформованості знань про підстави рефлексивної активності, про переваги її застосування	0,41	0,01	46,87

Висновки. Таким чином, ми можемо стверджувати, що рівень сформованості системи знань суб'єкта про рефлексію в більшій мірі залежить від рівня структурованості змістовних доменів, пов'язаних з інформацією про загальні властивості рефлексії, функції її в життєдіяльності особистості та про умови її застосування, підстави її розвитку, які представлені в експліцитній формі. Високий рівень сформованості системи знань забезпечується як повсякденними відомостями, що спираються на життєві поняття, так і науковими поняттями, сформованими в процесі навчання.

Література

1. Величковський Б. М. Когнитивная наука : Основы психологии познания : в 2 т. – Т. 2 / Борис М. Величковский. – М. : Смысл : Издательский центр «Академия», 2006. – 432 с.
2. Выготский Л. С. Мышление и речь / Л. С. Выготский // Собрание сочинений: В 6-ти т. Т II. Проблемы общей психологии / Под ред. А.Р. Лурия, М.Г. Ярошевского. – М. : Педагогика, 1982. – С. 6-361.
3. Когнитивная психология : Учебник для вузов / Под ред. В. Н. Дружинина, Д. В. Ушакова. – М. : ПЕР СЭ, 2002. – 480 с.
4. Мохова С. Б. Психологические исследования имплицитных знаний / С. Б. Мохова // Психологическая наука и образование. – 2004. - №4. – С. 28-34.
5. Савченко О. В. Структурні компоненти процесу поняттєвого мислення : Монографія / О. В. Савченко. – Херсон : ПП Вишемирський В. С., 2012. – 264 с.

Транслітерація

1. Velichkovskiy B. M. Kognitivnaya nauka : Osnovy psihologii poznaniya : v 2 t. – Т. 2 / Boris M. Velichkovskiy. – М. : Smyisl : Izdatelskiy tsentr «Akademiya», 2006. – 432 s.

2. Vyigotskiy L. S. Myishlenie i rech / L. S. Vyigotskiy // Sobranie sochineniy: V 6-ti t. T II. Problemyi obshchey psihologii / Pod red. A.R. Luriya, M.G. Yaroshevskogo. – M. : Pedagogika, 1982. – S. 6-361.
3. Kognitivnaya psihologiya : Uchebnik dlya vuzov / Pod red. V. N. Druzhinina, D. V. Ushakova. – M. : PER SE, 2002. – 480 s.
4. Mohova S. B. Psihologicheskie issledovaniya implitsitnyih znaniy / S. B. Mohova // Psihologicheskaya nauka i obrazovanie. – 2004. - № 4. – S. 28-34.
6. Savchenko O. V. Strukturni komponenty protsesu poniyttievogo myslennyi : Monografiya / O. V. Savchenko. – Kherson : PP Vyshemyrskyi V. S., 2012. – 264 s.

Савченко Е.В.

Система знаний про рефлексію как элемент рефлексивной компетентности личности

В статье рассматривается внутренняя структура системы знаний субъекта о рефлексии как важный элемент рефлексивной компетентности, который входит в состав ее информационного компонента. Определены три домена информации и операционализированы следующие уровневые характеристики системы: субъектная активность, объем знаний, широта знаний определенного домена, осознанность знаний, степень обобщения знаний, открытость системы знаний. Источников - 5.

Ключевые слова: рефлексивная компетентность, информационный компонент, система знаний, эксплицитные знания, имплицитные знания.

Savchenko E.V.

The system of knowledge about the reflection as an element of the personality's reflective competence

The article deals with the internal structure of the subject's system of knowledge about the reflection as an element of the reflective competence which is a part of the information component. We identified three information's domains and operationalized such properties: a level of the subjective activity, a scope of knowledge, a level of the knowledge's breadth, a level of the knowledge's awareness, the degree of the knowledge's generalization, a level of the openness of the knowledge's system. Sources - 5.

Key words: reflective competence, information component, a system of knowledge, explicit knowledge, implicit knowledge.

Савченко Олена Вячеславівна – кандидат психологічних наук, докторант Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, м. Луцьк.